

„Švc. Marijės šėrdės”.
Portėgrapouta 1962 m.

Senuoji skulptūra, križė ėr kuoplitelės Skouda rajuonė

TEKSTS MUKIENĖS DANUTĖS

PORTĖGRAPĖJĖS SAKALAUŠKĖ MEČISLUOVA

Atsėmėno, kėp 1963 metās, pradiejusi lonkītė Lėnkėmu vėdorėnė muokikla, šėltesniems dėinuoms, ka tievielis so mamu neliuob torietė laika ėr galėmibiū mumis arklelio traukamo vėžėmo nuvežtė lig miestalė, piestiuoms mes, būrielis vākū, gīvenusiu Sriaupū kaima dalie, katra bova pėitėnie Švėntuosies opės pakronės posie, liuobam trauktė i muokikla. Kels ne tuoks jau ėr ėlgs – trīs kėluometrā, bet mums, vākams, ne tėp jau ėr lengvė i veikams. Kol noisem ėr sogrišem, pu kelis kartus liuobam sostuotė paėlsietė. Vėina ėš tuokiū sostuojėmu vėitu liuob būtė netuolėj puosūkė i Kalviū kaima pu dėdėlio, seno medio (kėik atsėmėno, tėn auga klevis) stuoviejusi žmuogaus augoma dėdoma kuoplitelė. Vėina dėina, eidama ar vėžioudama pru šali, pamatiau, ka tuos kuoplitelės nebie. Gėrdiejau, kėp mama so tėtė tilė kalbiejė, ka tou kuoplitelė sodegėna – nakti. Sosiedā papasakuojė, ka tou nakti ėr daugiau kor kuoplitelės pleškijė. Atseit, tas padarita valdiuos noruodimo.

Dėl kuo ėr kas tou padarė, mums tumet nerūpiejė. Nelėka tik kuoplitelės ėr pri anuos vėituo

Barstitiu kaima
stuogastolpis ėr Švc.
Marijė Maluoninguoji”.
(Nuotienu kaima
skulptūra).
Portėgrapouta 1962 m.

lėkosės pelėnū krūvelės mums nikuokė nuora nebliuob bebūtė sostuotė.

Kelės panašės tās ėr vielesnės metās koplītėlės, kėik atsėmėno, stuoviejė ont senūju Lėnkėmu mara ėr aplinkiniū kaimū kapieliu, vėina tuoki – ėr pri pat Lėnkėmu naujū kapėniu vartu. Anū nieks ni tās, ni vielesnės metās nesodegėna; kapā bova tumėt švėnta vėita net ėr valdiuos žmuoniems ėr tən anū tvarka negaliuojė. Tuo Lėnkėmu kapėniu kopyltelie pru istėklinta maža longieli vėsumet galiejė pamatītė tou pati vaizda – ivairespalvės kaspėnās, rožončės, karuolės, iš tompuoma spalvuota pupieriaus padarītuoms kvietkuoms papoušta Švč. Mergelės Marijės skulptūrelė. Ana bova dailė nodāžīta baltās ėr žīdrās aliejėnės dažās. Kartās mes, vākā, dar kėik anu ėr patīs pastrajīdavuom. Daugiausė ta skulptūrelė liuob atjaunietė, naujės kaspėnās pasėpouštė gegužės mienesie ėr par miestelie daugībė žmuoniū lig pat šiuol sotraukontius Šv. Onuos atlaidus.

Tou laiko liuob naujū prisuodintu kvietku atsėrastė ėr pri krīžiaus, katros stuoviejė ont kalnelė poskelie tarp Lėnkėmu ėr Večiū (žvirkelis Lėnkėmā–Muosiedis). Lėnkėmu cėntrė krīžiaus, katros atstatīts Lietovuos atgėmėma metās, jau nebova. Vėns kėts krīžios, koplītėlė stuoviejė apīlinkės giventuojū suodībuos. Daugiausė anū liuob būtė vėnsiedūs, pri mėškū. Laikou einon, vės daugiau laukū bova meliuoroujema, giventuojė sokelamė i miestali, diel tuo ėr tū kuoplītieliu, krīžiū stėprė somažiejė.

Tuokėi mona vaikīstės atsėmėnėma aple tus i UNESCO pasaulė kultūras pavėlda šėdevru sārāša itrauktus lietovėškus krīžius ėr koplītėlės...

Kor kas daugiau vaizdėniū aple anus sokel žėnuoma Lietovuo puotuogrāpa, Stanevičė Sėmuona gėmėnies palėkuonė Sakalāuskė Mečīsluova portėgrāpėjės, katruos uns XX omžiaus 6–7 dešimtmetės ėr iomžėnės tūkstantius šėndėin jau sunikuosiu ar tik mozieju fondūs sauguomu krīžiū, koplītieliu ėr senūju liaudės meistrū ėšdruožtū skulptūru. Pradijė anas Mečīsluovs portėgrāpoutė puokarė metās, ka draugū kvėitams liuob dalīvautė vėsuo Lietovuo organizoutuos krašta tīrėma ekedicėjuos. Portėgrāpava architektūra, mažoujė architektūra – bažničiū paveikslius, skulptūras, žvakidės, koplītėlės, koplītstulpius, stogastulpius, kryžius ir kt. Vilniou dėrbdamas Paminklu restauravėma dėrbtovies, Lietovuos dailės moziejuo, ketū istaigu ožsakīmo.

„Pieta“. Nuotenu kaims (Skouda r.). Portėgrāpouta 1962 m.

Kultūras pavėlda restauravima sritie M. Sakalāuskis ėšdėrba aple 40 metu. Uns par tou laika ėr ėšvažīniejės, ėšvākštīuojės vėsa Lietova. Anuo archīvė bova sokaupta daug portėgrāpėju ėr iš Skouda rajuona (čė ons daugiausė ėr portėgrāpavės 1962, 1964, 1974 metās). Ėšejė i ožtarnauta puoėlsi, tou archīva parveiziejė ėr pagal paskirti negatīvus, puozītīvus, puortėgrāpėjės padalėna moziejems ėr archīvams. Nemažā ivairaus formata portėgrāpėju, katruos ėr užfik-soutė krīžė ėr koplītėlės iš Skouda rajuona, M. Sakalāuskis paduovėnuojė ėr žornala „Žemaitiu žemė“ redakcėjė. Soskaitmenėnuom anas ėr dali paskelbiem interneta leidėnie „Senoji lietuvīų skulptūra, kryžiai ir kopyltėlės“ www.tradicija.lt (skulptūru vaizdā skelbamė poslapie http://www.tradicija.lt/Skulptura/Skuodo_skulptura.htm, kryžiū – http://www.tradicija.lt/Kryziai/Skuodo_kryziai.htm, koplītieliu – http://www.tradicija.lt/Kopylteles/Skuodo_kopylcios.htm, stuogastolpiu ėr kuoplītstolpiu – http://www.tradicija.lt/Kopylteles/Skuodo_kopylcios_c.htm).

M. Sakalāuskė portėgrāpėjuom ėr iliustouts ėr mūsa teksts. Anuos – patės ėskalbingiausės.

Tuos portėgrāpėjės neatskleid vėsuos Skouda rajuona senūju kryžiū, koplītieliu ėr skulptūrieliu raiduos ėr kūrėma tradicėjės, bet jau ėr iš torėmū gal padarītė pagrīstas išsvadas.

Aple tas Skouda rajuona dėivdėrbiū kūribas tradicėjės, katruos mažā kou skėras nu vėsuos Žemaitėjės krašta medė druozieju tradicėju ėr istuorėjės, ėr fragmentėskā rašė šiuos liaudės mena srities žīmiausė tīrėnietuojė. Prisiminkem, kou anėi ėr sakė tou temo:

Urbuonienė Skaidrė straipsnie „Žemaičių skulptūros“¹ raša, kad: „Žemaitija pasižymėjo ypatinga paminklų gausa“.

Vėns iš žīmiausiu krīždirbistės tīrėnietuojū Stravinskis Antans (1927–2007) mūsa redakcėjė parėngtamė tekstė „Krīždirbistė“ sava pasakuojėma aple žemaitiu

(Nukeltai 58 p.)

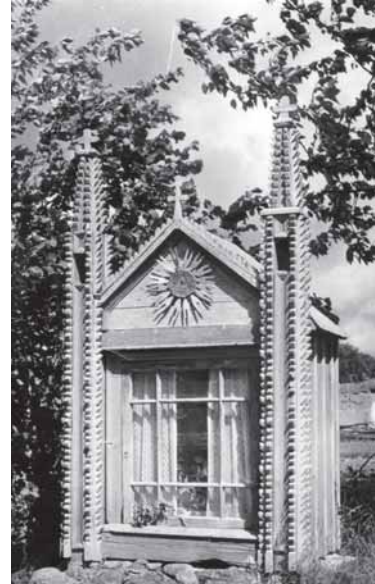
Īlakiū kapēniu kuoplītēle. Portēgrapouta 1962 m.

(Atkelta iš 57 p.)

križdirbistē pradē citoudams L. A. Jucevičio: „Vienas iš anksčiausiai rašiusių apie kryžių statymo paprotį Lietuvoje (Žemaitijoje) buvo kunigas ir etnografas

L. A. Jucevičius. Jis dar XIX a. pirmoje pusėje (1840 m.) gražiais žodžiais pasveikinęs žemaičius-kiemionis (kaimietis, kaimo gyventojas, žmogus, kilęs iš kaimo), trumpai aprašė jų gyvenamąsias trobas, pilnas grūdų ir linų klėtis (svirmelius), toliau rašė:

„Visa Žemaičių žemė, iš pažiūros imant, keleivio akiai teikia kuo gražiausių vaizdų: visur pakelėj dideli, gražiai išstatyti sodžiai, prie kiekvienų namų, lygiai pono, lygiai pras-to žmogelio, yra darželis bei sodelis ir stovi medinis kryžius, tikėjimo vėliava, to krašto žmonių dievobaimingumo ženklas. Kryžius paprastai stovi gale trobos, figūra (krucifiksas arba Nukryžiuotojo statulėlė kryžiuje arba koplytėlėje) į langus; tatau mūsų sodžiaus žmonėms akivaizdžiai primena, jog visus darbus, ir blogus ir gerus, visada regi Dievas... Pakelėse taip pat yra kryžių, bet daugiausia tinkasi (tenka) matyti dideli stulpai su spintute (nameliu) (koplytėlė) viršuje, o toje spintutėje stovi statulėlė – šventasis Jonas Krikštytojas, Žemaičių (dabar Telšių) vyskupijos globėjas.“ Tačiau bene svarbiausias L. A. Jucevičiaus pastebėjimas buvo tai, kad „Kryžių palei kelią [buvo] taip tanku, jog nuo vieno ligi kito vos kelios dešimtys žingsnių. Teisingai tą šalį (Lietuvą) galima pavadinti kryžių ir kunigų kraštu...“²

Kuoplītēle pri kelē Skouds-Lēnkēmā. Portēgrapouta 1962 m.

Tą nepaprastą kryžių gausumą taip pat pastebėjo (ir juo stebėjosi) Alfredas Rōmeris, Mykolas Gadonas ir kitū Žemaitijos bei visos Lietuvos ankstyvieji kryždirbystės tyrinėtojai. Ypatingą reikšmę mes čia teikiame My-

Kairie – Šaukliū kaima kuoplītēle; apatiuo – Lēnkēmu kaima kuoplītēle. Portēgrapouta 1962 m.

kolo Eustachijaus Brenšteino (M. E. Brensztejn), lenkų ir lietuvių kultūros istoriko, bibliotekininko ir publicisto darbui „Žemaičių kryžiai ir koplytėlės“, paskelbtam 1906 m.³ Šiame darbe jis ne tik kruopščiai sumini už jį ankstesnius tyrinėtojus, bet svarbiausia atidžiai išnagrinėjo tuometinę kryždirbystės temą, pabrėždamas seną šio krašto paprotį statyti ne tik kryžminius (lotyniško tipo), bet ir įvairius stogastulpius, koplytstulpius ir kitokio pavidalo paminklus su kaltinėmis geležinėmis užbaigomis – kryžiais ir kryželiais. Kaip tik M. E. Brenšteinas pirmasis atkreipė dėmesį į čia minimus kaltinius kryžius ir pirmasis taip plačiai atskleidė jų įvairovę bei grožį sakdamas, jog sunku patikėti, kad visa tai sukurta (nukalta) paprastose kaimų kalvėse ir kad juose taip gausu išmonės ir fantazijos (laisvas vertimas iš lenkų kalbos). Šiomis jo mintimis vėliau naudojosi ir kiti kryžių tyrinėtojai (Paulius Galaunė, Kazys Čerbulėnas ir kiti).“

Ėlgus metus Žemaitiu krašta krūždirbystės tradicijė iduomavuos iš Plungės krašta kėlės etnuograp, fiziks proufesuorios Končios Ėgnos. Prisėmindams anuo darbus, jau pamėnavuotamė tekstė A. Stravinskis raša:

„Jau po II-ojo pasaulinio karo (1965 m.), tarsi vainikuodamas savo ilgametį darbą, prof. I. Končius parašė savotišką savo prisiminimų esė „Žemaičių kryžiai ir koplytėlės“ (Čikaga, 1965). Šiame darbe jis dar kartą sugrįžo į jaunystėje pamėgto kryždirbystės tyrimo vietas ir su jam būdingu pastabumu bei kruopštumu aprašė ne vien įsimintinas kai kurias keliones, bet ir daugelį jam, kaip žemaičiui, brangių šventųjų (dievaičių), kurie dažniausiai yra neatsiejamai susiję su kryždirbyste. Jis pagal pakelėse stovėjusius kryžius ir koplytėles gana tiksliai nustatė ir tam tikrą šiam kraštui būdingą jų populiarumo hierarchiją. Pirmoji vieta (ir beveik pusšimtis procentų – 42,8%) sudarė kryžiai, o greta jų (ir po jų) antroji vieta (22,7%) atiteko Šventajai Mergelei (Dievo Gimdytojai). Savo nepaprastu populiarumu trečioje vietoje (9,3%) atsidūrė Žemaitijoje labai mėgiamas Šv. Jonelis (literatūroje labiau žinomas Jonas Nepomukas). Po jo išsirikiavo Žemaitijoje taip pat labai mėgiami dievaičiai – Šv. Jurgis – gyvulių globėjas, Šv. Rokas – keliautojų (keleivių) „patronas“ (globėjas, užtarėjas), Šv. Izidorius (sėjėjas), Šv. Florijonas (Pliurelis) – nuo gaisrų saugotojas ir kiti. O štai Šv. Jono Krikštytojo, kaip sako pats knygos autorius, nepamatys nei sodybose, nei kapuose. Žemaičiai jo

skulptūras mėgo statyti prie upelių ar kitokio vandens.

Koplytėlių vidų žemaitės nuo seno puošdavo audiniais (mezginiais), karoliais ir popieriaus karpiniais (panašiai kaip garbingiausią trobos kertę).“

Senėjė žemaitiu dėivdėrbė – medė meistrā tonkė sava kraštė bova žėnuomė ėr kėp gėrė stalė, dailidės, katrėi liuob statitė nomus, gamintė buitie reikalingus daiktus – ratus, kobėlus, klumpius, somtius, šaukštus ėr kt. Laika skulptūreliems anėi nedėdlė daug liuob atlaikintė, diel tuo, laikuo einont, ka skulptūrelės platė paplėta, kaimūs atsėrada vėns kėts meistras, katros daugiausė tas skulptūrelės pagal ožsakima ar sava patėis ožgaido liuob druoztė ėr pardavuotė žmuonėms – ėš tuo dalės tuokiū meistrū liuob ėr pragivėntė.

Vėns ėš tuokiū meistrū bova ėš Kretinguos apilinkiu kėlės Paulauskis Jūzaps. Anuo padaritu skulptūru ėr šėndėin dar ir Skouda rajuonė. Tū skulptūrieliu žmuonės

(Nukelta i 60 p.)

Vėršou – Šaukliū kaima koplitėlė. Portėgrapouta 1962 m.; apatiuo – Lėnkėmu mara kapieliu kuoplitėlė (pri kėlė Skouds–Darbiėnā)

